

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-28>

УДК 343.98

Хлівняк О.М.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ОБ'ЄКТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Анотація. Одним із негативних результатів останньої реформи, проведеної в Національній поліції України, стало те, що пройшов розділ кадрів експертного підрозділу. Основна частина найбільш досвідчених фахівців залишилися працювати в Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України, інша частина з меншим досвідом працює у підрозділах поліції в якості інспекторів-криміналістів. Гострою залишається проблема їх недостатньої теоретичної та практичної підготовки, професійної майстерності. Часто трапляються випадки, коли інспекторами-криміналістами з місць подій вилучається чимало речових доказів, які не мають відношення до скоєного злочину, вилучення проводять для «галочки» аби щось вилучити. Саме тому автор даної роботи вважає необхідним розробити схему профілактичних рекомендацій, які доцільно буде застосувати на практиці. Завданням даної статті є вдосконалення та розробка пропозицій щодо вилучення почеркознавчих об'єктів під час огляду місця події, які будуть мати перспективу у подальших наукових дослідженнях у сфері криміналістики. Методи дослідження, що були використані під час написання даної статті: дедукція, індукція, моделювання, аналіз, синтез, системний, теоретичний загальнонауковий метод (узагальнення та формалізація), метод об'єктивного спостереження (цілеспрямованість, наявність плану). Мета даної статті є формування пропозицій та практичних рекомендацій щодо правильності та доцільності вилучення саме почеркознавчих об'єктів, що в свою чергу дозволять значно полегшити розслідування та прискорить розкриття злочинів. Результатами є покращення якості оглядів місця події за участі у підрозділах поліції інспекторів-криміналістів. Висновки, що були зроблені в ході даної документи, на яких можуть знаходитись сліди рук, слід оглядати з дотриманням необхідних заходів безпеки, не пошкодити наявні на них сліди рук, не залишити своїх відбитків пальців, при наявності на документах слідів відбитків взуття – вони спочатку направляються на трасологічну експертизу для вирішення відповідних питань, огляд слід проводити при прямому і розсіяному освітленні, бажано з використанням лупи, з документом слід поводитися обережно: не перегинати, не робити на ньому відміток, підкреслень або написів.

Ключові слова: огляд місця події, документи, рукописні записи, почерк, тексти, підписи, злочинці.

Hlivnyak Oleg

Kharkiv Scientific-Research Experimental Forensic Center

FEATURES OF DISCHARGE OF OVERVIEW OF OBJECTS UNDER THE VIEW OF THE SEAT OF EVENTS

Summary. The purpose of this article is to formulate suggestion and practical recommendations on the correctness and expediency of extracting precisely the handwriting objects, which in turn will significantly simplify the investigation and speed up the disclosure of crimes. Methods: during the review of the site, it is first necessary to encircle its territory and to prohibit any third party being present at the objects subject to investigation. An investigator review of handwritten documents, in direct diffuse lighting preferably with dandruff, should be handled with caution. The documents should be inspected with the necessary safety precautions, so as not to damage the traces of hands on them and not leave their fingerprint. It is advisable to work with documents in gloves pincers. You can not take the documents with documents in gloves or using pincers. You can not take the documents with wet hands, put it on wet or contaminated objects. It is impossible to change the contents of the documents anyway: on its surfaces it is not necessary to carry out inscriptions and signatures, imprints of seals and shamps. It is forbidden to bend the sheets in places that do not coincide with the already existing bends, since the number and location of the folds are important for clarifying the nature and conditions of the records. The traces of hands immediately on the spot are detected by the treatment of magnetic powders (for example, «Malachite»). The removal of documents that were scattered by criminals on the floor, which contained not only hand-written records and signatures, but also footprints of footwear. Direction of such documents for trassological examiner. When you find scorched documents with existing handwritten notes, they carefully cite a piece of clean glass and, if possible, straighten it out. Results: Improvements of the quality of field visits by participating in police criminals. Conclusions: Documents that may contain traces of hands should be inspected with due observance of the necessary security measures so as not to damage traces of hands on them and not leave their fingerprints, in the presence of footprint documents – they are initially sent to trassological examiner to address the issue of the suitability of the imprint, and in the presence of the offender's shoes, the question is solved: Is not the footprint removed from the suspect, the survey should be conducted in direct and diffuse lighting, preferably with dandruff, the documents should be treated with caution: do not bend, do not make marks, accents or inscription on it, begin with a careful study of the main text of the documents, as well as all the inscriptions on it, examine the general condition of the and back sides as well as the edges of the documents, establishing the presence of marks, damages, stitches, embossed relief marks of the pencil or ballpoint pen, old or new folds, but it is necessary to examine the paper, ink, paste or dye executed text, with documents working in gloves or using pincers, since it is not known what traces they are and where they are located (non-compliance with this rule can lead to damage to existing ones or the appearance of new non-trace offenses).

Keywords: looking around the street, documents, manuscripts, handwriting, texts, signatures, criminals.

© Хлівняк О.М., 2019

Постановка проблеми. Одним із негативних результатів останньої реформи, проведеної в Національній поліції України, стало те, що пройшов розділ кадрів експертного підрозділу. Основна частина найбільш досвідчених фахівців залишились працювати в Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України, інша частина з меншим досвідом працює у підрозділах поліції в якості інспекторів-криміналістів. Гострою залишається проблема їх недостатньої теоретичної та практичної підготовки, професійної майстерності. Часто трапляються випадки, коли інспекторами-криміналістами з місць подій вилучається чимало речових доказів, які не мають відношення до скоєного злочину, вилучення проводять для «галочки» аби щось вилучити. Саме тому автор даної роботи вважає необхідним розробити схему профілактичних рекомендацій, які доцільно буде застосувати на практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні питання стосовно особливостей вилучення почеркознавчих об'єктів досліджували такі науковці-криміналісти, як Р.С. Белкін, І.Ф. Крилов, І.П. Красюк, Е.А. Разумова, О.Р. Росінська, Н.А. Селіванов. Однак в криміналістичній літературі під редакціями І.Ф. Пантелеєва, Н.А. Селіванова, І.Ф. Крилова, О.Р. Росінської належним чином не розкрито тема вилучення під час огляду місця події почеркознавчих об'єктів: проблема розглянута поверхнево.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розглянуто особливості вилучення почеркознавчих об'єктів під час огляду місця події, початковий етап огляду місця події, основні правила огляду слідів рук, відбитків взуття, якщо такі наявні на документах. Надано загальну характеристику правильного вилученню документів. Розглянуто особливості освітлення, при якому слід проводити огляд. Вказано, що саме повинно бути у протоколі огляду рукописного документа. Охарактеризовано особливості поводження з розірваними та обгорілими документами. Описано правильне пакування документів.

Надано профілактичні рекомендації, для доцільного буде застосування на практиці.

Мета статті. Формування пропозицій та практичних рекомендацій щодо правильності та доцільності вилучення саме почеркознавчих об'єктів, що в свою чергу дозволять значно полегшити розслідування та прискорити розкриття злочинів.

Викладення основного матеріалу. Однією із основних слідчих дій є огляд місця події – метою якого є виявлення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обставин злочину, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, а змістом – безпосереднє сприйняття, аналіз і фіксація слідчим різних матеріалів об'єктів і їх елементів [2, с. 172].

На теперішній час до оглядів місць подій залучають у якості спеціалістів цих самих інспекторів-криміналістів. Спеціалісти – це інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, а в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівники зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування (далі – інспектори-криміналісти), та працівники Експертної служби МВС

у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування [3, с. 337].

В криміналістичній практиці нерідко виникає задача огляду рукописних документів для розшуку злочинців за почерком, а також встановлення виконавця записів. До видів об'єктів (рукописів) відносять: текст, підпис та короткий запис. Текст – вид рукопису, змістовна сторона якого зафіксована за допомогою буквених та (або) цифрових позначень; підпис – вид рукопису, який відображає прізвище (ім'я, по-батькові) особи у вигляді букв або (та) умовних письмових знаків та має посвідчувальне призначення; короткий запис – вид рукопису, змістовна сторона якого зафіксована за допомогою одного-трьох слів або одного-семи цифрових позначень [1, с. 14].

При проведенні огляду місця події спочатку потрібно огородити його територію та заборонити будь-якій сторонній особі бути присутнім біля об'єктів, що підлягають дослідженню, оскільки нехтування цим правилом може призвести до необережного ушкодження або зумисного приховування або знищення об'єктів.

Проводиться слідчий огляд рукописних документів, до яких можуть відноситись: квитанції, накладні, бланки, векселя, довіреності, блокноти, листи, щоденники, записні книжки, передсмертні записки, анонімні листи, розірвані та спалені документи, різні записи, знайдені в карманах одягу трупа, та ін. В деяких випадках написи на залишених злочинцями предметах (клаптиках паперу, папіросних та сірникових коробках), також записи на стінах будинків, а в період виборчих компаній на листівках та плакатах. В криміналістичній практиці нерідко були навіть випадки вилучення листів, так званих «малюв» у затриманих та засуджених у слідчих ізоляторах та місцях позбавлення волі. При цьому злочинці намагалися проковтнути ці «малюви», а в деяких випадках при більш детальному огляду їх вилучали і з інших місць.

На документах можуть знаходитись сліди рук, при цьому використовуються основні правила: їх слід оглядати з дотриманням необхідних заходів безпеки, щоб не пошкодити наявні на них сліди рук і не залишити своїх відбитків пальців. Сліди рук тут же на місці огляду виявляються шляхом обробки магнітними порошками (наприклад, «Малахіт»), але лише за певних умов: це і місце, де саме знайдені документи (приміщення, довкілля), це і умови навколишньої череди (температура повітря, вологість та ін.). Якість паперової основи висока, а давність слідів не дуже велика (не більше декількох діб). Для виявлення слідів рук на низькосортному папері, для старих слідів рук необхідно застосування лабораторних методів, що обумовлює особливу обережність поводження з документами. Такі документи слід негайно направити на експертизу для дактилоскопічних досліджень, і вже після її проведення направляти на почеркознавчу експертизу [2, с. 123].

В експертній практиці траплялись огляди із вилученням документів, що були розкидані злочинцями на підлогу, які містили не лише рукописні записи та підписи, а й сліди відбитків взуття. Такі документи спочатку направляються на трасологічну експертизу для вирішення відповідних питань на придатність відбитку, а при наявності взуття злочинця вирішувалось питання: чи не зроблений відбиток взуттям, вилученим у підозрюваного. Деякі документи траплялись із плямами бурого кольору, схожими на кров (злочинець при проникненні в приміщення травмував руку) – такі документи спочатку направлялись на судово-медичну експертизу для встановлення групової належності крові.

Огляд слід проводити при прямому і розсіяному освітленні, бажано з використанням лупи, з документом слід поводитися обережно.

Необхідно починати з ретельного вивчення основного тексту документа, а також всіх наявних на ньому написів. Слід вивчити загальний стан лицьового та зворотного боків, а також країв документа, встановлюючи наявність на них помарок, ушкоджень, закреслень, вдавнених рельєфних штрихів олівця або кулькової ручки, старих або нових ліній згинів але необхідно вивчити папір, чорнило, пасту або барвник, яким виконаний текст.

Доцільно з документами працювати в рукавичках або з використанням пінцета, оскільки невідомо, які сліди на них є і де вони розташовані. Недотримання цього правила може привести до пошкодження наявних або появою нових, що не відносяться до злочину слідів [2, с. 109].

Не можна брати документ вологими руками, класти його на вологі або забруднені предмети. Не можна будь-як змінювати зміст документу: на його поверхнях не слід виконувати надписи та підписи, ставити відбитків печаток та штампів. Забороняється перегинати листи в місцях, які не збігаються з уже наявними перегинами, так як число і розташування складок мають значення для з'ясування характеру і умов виконання записів. Це є однією з відмінних ознак документа. Вологі документи просушують при кімнатній температурі у розправленому вигляді.

У протоколі огляду рукописного документа вказують: місце виявлення документа, вид та найменування документа (накладна, лист, записка і т.ін.), на чие ім'я заповнений документ, номер, дата видачі або складання, зміст документа (повний – для короткого документа, перша і остання фрази - для документа з великим текстом), розмір документа в складеному і розгорнутому вигляді, з чого складається документ (лист паперу, заповнений бланк, бланк-книжка), кількість аркушів в документі, вид і особливості паперу (щільність, колір, характер країв), якість паперу (низькосортна, якісна, глянцева, тонка, плоть і ін.), колір і вид барвника, вид пишучого приладу, якими виконані рукописні записи, підписи в документі, наявність підписів, чим вони виконані і де розташованого, від імені якої особи, особливості їх виконання (нерозбірлива, сповільненість рухів, з обведенням), загальний стан документа (старий, зі складками, забруднений і т.ін.), наявність розривів, згинів, нашарувань сторонніх речовин на документі, місце їх розміщення, характеристика

основних загальних ознак почерку, топографічних ознак розміщення тексту, відомості про спосіб виконання записів (скорописний текст, виконаний друкованими знаками тощо), дані про фотографування документа, способах зйомки, дані про спосіб упаковки, опечатування, про пояснювальні написи та підписи [2, с. 123].

При виявленні розірваних документів необхідно відібрати клаптики, які, судячи по матеріалу (характеру паперу, чорнилам та олівцевим штрихам), частинам тексту, ліновці та іншим прикметам, що раніше складали один документ; з клаптиків, рівно обрізаний край, складає рамку документа, після чого з урахуванням збігів країв розриву, штрихів тексту, ліновці, складок, пошкоджень та інших ознак заповнити його середню частину. Складений таким чином документ поміщається між двома шматочками скла, край яких скріплюються липким пластиром або ізоляційною стрічкою.

При знайденні обгорілих документів з наявними рукописними записами під них обережно підводять шматок чистого скла і, якщо є можливість, розпрямляють. Далі він накривається другою частиною скла, яке фіксується липкою стрічкою. Обвуглені, сильно деформовані шматки документа дуже обережно укладаються в плоску коробку з ватою. При маніпуляціях зі залишками згорілих документів слід остерігатися протягів або іншого руху повітря.

Якщо проводиться огляд сховища, в якому містяться рукописні записи та інші злочинні об'єкти, то потрібно зосередити увагу на пошуку слідів й інших ознак, які могли б доказувати належність даних предметів певній особі (де можуть бути сліди ніг поблизу сховища, відбитки пальців рук на предметах та ін.).

В процесі слідчого огляду документів доцільно їх сфотографувати методами виміральної фотографії. В даному випадку потрібні методи з використанням масштабної лінійки та з подальшим внесенням відповідних даних в протокол огляду.

Зйомку краще здійснювати із додатковим джерелом освітлення, оскільки використання вбудованого спалаху знижує якість зображення дією сильного відбитого світла від аркуша паперу. Окремі фрагменти документа, підписи фотографуються крупномасштабним способом в режимі «Макро».

Якщо на документі передбачається наявність слідів рук і інших слідів-накладень його слід упакувати так, щоб забезпечити збереження цих слідів. При виконанні написи на упаковці треба слідкувати за тим, щоб ці написи не продавилися на сам документ [2, с. 123].

При пакуванні документів їх зазвичай поміщають в паперові конверти, на яких наносять пояснювальні надписи. При цьому невеликі документи зберігаються у окремому конверті у розгорнутому вигляді, а великі — згорнутими по вже наявним складкам. Документ, що долучається до кримінального провадження не можна підшивати за край. Доцільно помістити його у розправленому вигляді або складеними по вже наявним складкам в конверт між листами чистого щільного паперу або картону. Необхідні надписи на конвертах виробляються до поміщення в них документів.

Вилучені документи направляються на почеркознавчу експертизу, яка при певних умовах може вирішити перелік наступних питань: «Чи виконані рукописні записи (підписи) певною особою?», «Чи виконані рукописні записи однією особою?», «Чи виконані рукописні записи навмисно зміненим почерком?», «Чи виконані рукописні записи в незвичних умовах?», «Особою якої статі виконані рукописні записи?».

Висновки та пропозиції. Отже, аналізуючи вище викладене можна зробити наступні чіткі висновки: документи, на яких можуть знаходитись сліди рук, слід оглядати з дотриманням необхідних заходів безпеки, не пошкодити наявні на них сліди рук, не залишити своїх відбитків пальців, при наявності на документах слідів відбитків взуття – вони спочатку направляються на трасологічну експертизу для вирішення відповідних питань, огляд слід проводити при

прямому і розсіяному освітленні, бажано з використанням лупи, з документом слід поводитися обережно: не перегинати, не робити на ньому відміток, підкреслень або написів.

Щодо перспектив подальших досліджень даної теми, можна сказати, що злочинний світ не стоїть на місці, він з часом вдосконалюється, і співробітникам поліції також необхідно постійно навчатися та підвищувати свою професійну майстерність у боротьбі із злочинністю. Наведені практичні рекомендації можуть бути використані: при навчанні курсантів та студентів юридичних ВУЗів, практичній діяльності співробітників органів внутрішніх справ та досудового розслідування, в науковій діяльності (криміналістиці та кримінології).

Таким чином, вдосконалення та розвиток пропозицій і положень має перспективу у подальших наукових дослідженнях у сфері криміналістики.

Список літератури:

1. Меленевська Є.Ю., Свобода А.І., Шаботенко А.І. Судово-почеркознавча експертиза : Навчально-методичний посібник. Український Центр духовної культури, 2007. 280 с.
2. Разумов Е.А. Практичне керівництва по криміналістиці. Київ, 2011. 465 с.
3. Офіційний вісник України від 27.11.2015 – 2015 р., № 92, стор. 337, стаття 3148, код акта 79486/2015.

References:

1. Melenevska Ye.Iu., Svoboda A.I., Shabotenko A.I. (2007). Sudovo-pocherkoznavcha ekspertyza : Navch.-metod. posib. [Forensic expertise : Educational and methodical manual]. Ukr. tsentr dukhovn. kultury, 280 p.
2. Razumov E.A. (2011). Praktychne kerivnytstva po kryminalistytsi [Practical Guide to Forensics]. Kiev, 465 p.
3. Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 27.11.2015 – 2015 r., [Official Bulletin of Ukraine, 27.11.2015 – 2015] № 92, stor. 337, stattia 3148, kod akta 79486/2015.